

317 1/2. II. 19. 61

Lyhykäinen

Suomen Kielioppi,

Kansakouluja varten.

Netjäs korjattu painos.

Toimittanut

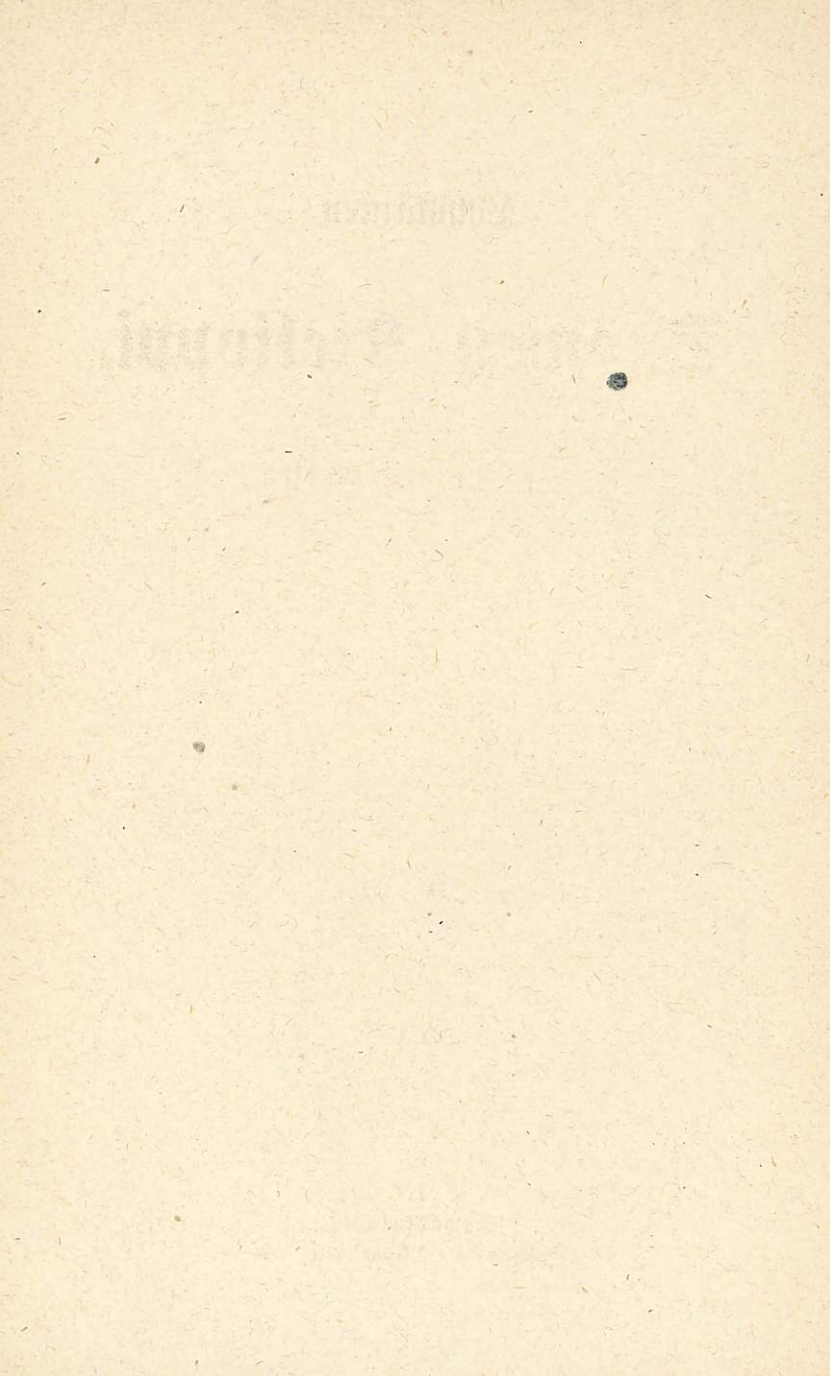
J. Nuorinen,

Kansat. -opettaja.

Yhväskylässä,

Weilin ja Oöös'in kirjapainossa, 1880.

Lyhykäinen

Suomen Kielioppi,

Kansakouluja warten.

Keljäs korjattu painos.

Toimittanut

J. Vuorinen,

kansakoulu-opettaja.

X

Jyväskylässä,

Weilin ja Gösös'in kirjapainossa, 1880.

Kun on puututtu lyhyttä ohjetta Suomen kielen oppimisessa kansakou-
luisiamme, joka olisi samalla halpahintainen, että sen köyhemmätkin voisivat
ostaa, niin rohkenen lyhentäin Länkelän ja Gurénin kielioppien mukaan erään
ystäväni kehoituksesta ja neuvosta tämän kirjusen toimittaa. Jos ei tämä
kirjanen kaikkia vaatimuksia tähtälään, varsinkaan yleisillä luokilla, joka
ei sen tarkoitus olekaan, niin toivon sen kumminkin joskin avuksi olevan.

Letiä.

Ensimmäinen Osa.

I. Laujeiden synnystä.

Kun sanoilla ajatus ilmoitetaan, syntyy **lauje**. Esimerkiksi: Lintu lentää. Tyttö kirjottaa. Mies hakkaa.

Laujeessa on kaksi pää-osaa: **alus** ja **maine**. Alus on lauseen jäsen, josta laujeesta puhutaan, maine on se lauseen jäsen, jolla aluksesta jotain mainitaan. Edellisissä esimerkeissä ovat siis lintu, tyttö ja mies aluksia, lentää, kirjottaa ja hakkaa maineita.

II. Ääni=oppia.

Laujeet ovat kokoonpantuina **sanoista**, sanat **tavuiista** ja tavut joko yhdestä tai useammasta **äänestä**. Esim. Pienet tytöt leikkivät, poi-ka on i-jän a-pu, l-u-e ja o-p-i. — Eri-tyisiä äänen merkkiä sanotaan **kirjaimiksi**.

Kielen äänet.

Suomen kielessä on 21 ääntä ja yhtä monta kirjainta.

Kirjaimet jaetaan kahteen osaan: **Ääntiöitä** ovat: a, e, i, o, u, y, ä, ö; näiden ääni kuuluu selvästi. **Keräkkeitä** ovat: b, g, h, j, k, l, m, n, p, r, s, t, w; näiden ääni ei kuulu selvästi ilman ääntiöiden avutusta.

Mieraisja kielissä tavataan vielä keräkkeet: b, c, f, q, x, z.

Ääntiöt.

Ääntiöt ovat ääntymisensä suhteen:

kovia: a, o, u;

pehmeitä: ä, ö, y;

keweitä: e, i.

Kovat ääntiöt jopivat samassa sanassa mielusammin kovan kanssa. Esim. Suola, kuokka. Pehmeät pehmeiden kanssa. Esim. Myöntymä. Mutta keweät joweltuwat molempain, waikka paremmin pehmeiden kanssa. Esim. Hyödyllinen, työteliäs. Kovat ja pehmeät eivät jowi samaan sanaan, paitsi jos se on yhdistynyt kahdesta. Esim. Mäntypuu, hätäapu.

Kun ääni on **pittä**, merkitään se kahdella kirjaimella. Esim. Ge-wa, uu-si, aa-si; **lyhyt** ääni merkitään yhdellä kirjaimella. Esim. i-lo, a-pu, u-ni.

Jos samassa tavussa tulee kuulumaan kaksi eri ääntiötä, esim. lei-pä, töy-rä, hie-ta sanotaan sitä **kaksoisääntiöksi**; ne owat joko **jälkiäänisiä**, esim. **uo, yö, ie**, joissa jälkimäinen ääni on äänekkäämpi, tahi **esiäänisiä**, esim. **au, ou, eu, iu; äy, öy; ai, oi, ui, äi, öi, yi, ei**, joissa edellinen ääntiö on äänekkäämpi.

Pitkät äänet jopivat mihin tawuun hymänjä sanassa, esim. wei-saa-maan, mutta kaksoisääntiöt eivät jowi muuhun kun sanan ensimmäiseen tawuun, paitsi jos i on jälkimäisenä äänenä. Esim. wei-sai-lee. Wai-kut-tai-sin.

Kerakkeet.

Sen mukaan millä kohdalla juussa kerakkeet jäsentywät, owat ne: **kurkkuääniä**: k, g, j, h; **kieliääniä**: t, d, l, n, r, s; **huuliaääniä**: p, w, m. — K:ssa käy ilma woimakkaimmin kurkun läpi, g:ssä ja j:ssä pehmeämmin, h:ssa sangen keweästi. Ne owat siis vielä **kowia**: k, t, p; **pehmeitä**: g, j, d, w; **keweitä**: h, l, n, r, s, m.

Tawut.

Lyhyt-, pitkä- ja kaksoisääntiö tekee **tawun**. Esim. i-lo, u-ni; ää-ni, uu-si; au-ma, ei-ne.

Kun on useita kerakkeita kahden ääntiön välissä, kuuluu aina yksi (wiimeinen) jälkimäiseen tawuun ja toiset edelliseen. Esim. kah-des-ta, wierek-käin; hurs-kas, mark-ka.

Tawu on **lyhyt**, jos siinä on lyhyt ääntiö, eli jos lyhyttä ääntiötä seuraa yksi kerake. Esim. G-lo, a-pu, os-to; as-ke-let; **pittä** on tawu, jos siinä on pitkä tahi kaksoisääni, eli jos ääntiötä samassa tavussa seuraa kaksi keraketta. Esim. Huute-lee, mit-taa-maan; ui-nai-lee, häi-lyi-lee; myrs-ky ark-ku.

Päätorfo on sanan ensimmäisellä tavulla, fitte 3:lla, 5:llä j. n. e.; **siwu-**torfo on 2:lla, 4:llä, 6:lla j. n. e.

Ääntiöllä päättyvä tavu on **avonainen**, kerakkeella päättyvä **umpinainen**. Esim. Tu-pa; wih-kot.

Kerakkeiden pehmeneminen.

Jos kowat kerakkeet **k**, **t**, **p** alkawat lyhyen avonaisen tavun, joka ei ole sanan ensimmäinen, mutta kuuluu sanan wartaloon ja tavu tulee sanan taipuesja tahi johtuesja sulkeutumaan, niin ne pehmenewät (muuttuwat) seuraawalla tavalla:

K.

1. **K** katoaa, jos toinen **k** käy edellä. Esim. Kuf-ko kufon, jäk-ki jäkin, tuk-ka tukan.

2. **K** katoaa, jos **h**, **l**, **r** tahi **ääntiö** käy edellä. Esim. Tah-ko tahon, nah-ka nahan; mal-ka malan, jal-ko jalon; ar-ka aran, mär-kä märän; häkä hä'an, aika ai'an, lu-ku lu'un.

3. **K** pehmenee **g**:ksi, jos **n** käy edellä. Esim. Ken-kä kengän, lan-ka langan, jän-ky jängyn.

T.

1. **T** katoaa, jos toinen **t** käy edellä. Esim. Mat-ti Matin, hat-tu hatun, sit-ta sitan.

2. **T** muuttuu edellisenjä kaltaiseksi, jos **l**, **n**, **r** käy edellä. Esim. Kul-ta kullan, sil-ta sillan; lin-tu linnun, san-ta sannan; piir-to piirron, mur-to murren.

3. Jos **h** tahi **ääntiö** käy edellä, **t** pehmenee **d**:ksi. Esim. Tah-to tahdon, wih-ta wihdan, luh-ta luhdan, ai-ta aidan, i-tu idun, u-tu udun.

P.

1. **P** katoaa, jos toinen **p** käy edellä. Esim. Pap-pi papin, tup-pi tupen, sap-pi sopen.

2. **P** pehmenee **m**:ksi, jos **m** käy edellä. Esim. Lam-pi lammen, sam-pi sammen, ram-pa ramman.

3. Jos **l, r** tahti **ääntiö** käy edellä, p pehmenee **w:kfi**. Esim. Sal-pa salwan, kal-pa kalwan; ar-pi armen, tur-pa turwan; lei-pä leiwän, tai-puu taiwun.

Muist. & myös wälistä muutetaan j:ksi ja w:kji. Esim. Diki oljen, sylki shljen; luku suwun, juku suwun.

III. Sana-oppia.

Suomen kielen sanat jaetaan 9:ään luokkaan; ne owat:

A. Taipuwaiset sanaluokat.

1. Nimi sanat.

Nimijana on esineen nimi ja sanoo **mikä** se on. Esim. Pöytä, penkki, kirja, mylly, talo, aurinko, Turku. — Nimi sanoja on kahta lajia: perus- ja ajatusnimiä.

1. **Perusnimiä** owat aistimilla huomattavain esineiden nimet. Ne jaetaan vielä: **eris-**, **yhteis-**, **aine-** ja **joukkonimiin**. Esim. Suomi, Heikki; kylä, mies; wesi, kulta; metsä, karja.

2. **Ajatusnimiä** owat esineiden omaisuuksien, woimain, tilain ja tekojen nimet. Esim. Kauneus, wäfewyys, aika, pituus, laulu, pelto.

Sanoja on **taipuvia** ja **taipumattomia**. Taipuwissa sanoissa on huomattawana **wartalo** ja **pääte**. Wartalo on sen sanan osa, joka tavallisesti pysyy muuttumatta; pääte on muutuwainen osa. Wartalo paraiten löydetään nimi-, laatu-, lasku- ja asemosanoissa yksikön menennöstä sijapäänteen (h—n, -jen) poisjättämällä, ja tekojanoissa kolmannen nimitawan menennöstä taiwutus-päänteen -maan, -mään poisjättämällä.

Wartalon viimeistä tawua sanotaan **sidetawufsi**, sen äänntiötä **sidaääntiöksi** ja keraketta **siderakkeeksi**.

Esim. Sanoissa: metähän, taiwaasen, lukemaan, owat wartalot: metä-, taiwa- ja luke-, sekä päätteet: -hän, -sen ja -maan. Wartalossa metä on sidetawu jä, ja wartalossa luke- on sidetawu ke j. n. e.

Kun on puhe yhdestä esineestä, on sen nimi **yksikössä**, esim. poika lukee, tyttö kirjottaa; puhuesssa monesta, on esineiden nimi **monikössä**, esim. poikat lukevat, tytöt kirjottawat.

Esimerkiksi sijoiteltakoon:

I:stä lahkoesta.

(Sidetamussa pitkä tahi laksoisääntiö.)

	Yksittä.	Monikko.	Yksittä.	Monikko.
Nimistö	Maa	Maa-t	Työ	Työ-t
Omanto	Maa-n	{Ma-itten Maiden	Työ-n	{Työ-itten Työ-iden
Osanto	Maa-ta	Ma-ita	Työ-tä	Työ-itä
Osunto	Maa-sja	Ma-isja	Työ-sjä	Työ-isjä
Lähdentö	Maa-sta	Ma-ista	Työ-stä	Työ-istä
Menentö	Maa-han	Ma-ihin	Työ-hön	Työ-ihin
Sivunto	Maa-lla	Ma-illa	Työ-llä	Työ-illä
Otanto	Maa-lta	Ma-ilta	Työ-ltä	Työ-iltä
Annanto	Maa-lle	Ma-ille	Työ-lle	Työ-ille
Muutanto	Maa-ksi	Ma-iksi	Työ-ksi	Työ-iksi
Kantanto		Ma-itse		Työ-itse
Wajanto	Maa-tta	Ma-itta	Työ-ttä	Työ-ittä
Oleto	Maa-na	Ma-ina	Työ-nä	Työ-inä
Seuranto	Maa-ne (-nsä)	Ma-ine (-nsä)	Työ-ne (-nsä)	Työ-ine (-nsä)
Wuunto	Maa-n	Ma-in	Työ-n	Työ-in

(Sijoiteltakoon vielä esim. pää ja koi.)

II:stä lahkoesta.

(Sideääntiöitä ovat o, ö, u. y.)

	Y.	M.	Y.	M.
Nim.	Talo	Talo-t	Kartano	Kartano-t
Om.	Talo-n	Talo-jen Talo-in	Kartano-n	{Kartano-itten Kartano-iden Kartano-jen Kartano-in
Os.	Talo-a	Talo-ja	Kartano-ta Kartano-a	Kartano-ita Kartano-ja
Men.	Talo-hon Talo-on	Talo-ihin	Kartano-hon Kartano-on	Kartano-ihin
Wu.		Talo-in		Kartano-in

(Sijoiteltakoon vielä esim. apu, kyttö, mylly.)

III:stä lahkosta.

(Sideäntiöitä ovat a, ä.)

Yksikössä:

Nim.	Kouva	Silmä	Omena	Onneton	Wahwin
Dm.	Kouva-n	Silmä-n	Omena-n	Onnettoma-n	Wahwimma-n
Ds.	Kouva-a	Silmä-ä	Omena-ta Omena-a	Onnettoma-a Onneton-ta	Wahwimpa-ta Wahwimpa-a Wahwin-ta
Pl.	Kouva-na	Silmä-nä	Omena-na	Onnettoma-na Onneton-na	

Monikossa:

Nim.	Kouva-t	Silmä-t	Omena-t	Onnettoma-t	Wahwimma-t
Dm.	Kouva-in Kouva-ien	Silmä-in Silm-ien	Omeno-itten	Onnettom-ien Onnettoma-in Onneton-ten	Wahwimp-ien Wahwimpa-in Wahwin-ten
			Omeno-iden		
			Omeno-jen		
			Omen-ien Omena-in		
Men.	Kouva-ihin Kouva-iin	Silm-ihin Silm-iin	Omeno-ihin Omen-ihin Omen-iin	Onnettom-ihin Onnettom-iin	Wahwimp-ihin Wahwimp-iin
			Pl.	Kouva-ina	Silm-inä

(Sijoiteltakoon vielä esim. Rynnäkö, lämmin, wahwempi, tukewin.)

IV:stä lahkosta.

(Sideäntiö i.)

	Y.	M.	Y.	M.
Nim.	Äiti	Äidi-t	Risti	Risti-t
Dm.	Äidi-n	Äit-ien Äite-in	Risti-n	Rist-ien Riste-in
Ds.	Äiti-ä	Äit-ää Äite-jä	Risti-ä	Rist-ää Riste-jä
Men.	Äiti-ihin Äiti-iin	Äit-ihin Äit-iin	Risti-ihin Risti-in	Rist-ihin Rist-iin
		Pl.	Äiti-nä	Äite-inä Äit-inä

(Sijoiteltakoon vielä esim. Temppele.)

V:stä lahkoista.

(Sideääntiö e.)

Yrkikösfä:

Nim.	Kivi	Pieni	Lapsi	Hirsi	Jänes
Dm.	Kive-n	Piene-n	Lapse-n	Hirre-n	Jänekse-n
Dj.	Kive-ä	Pien-tä	Las-ta	Hirt-tä	Jänes-tä
Men.	Kive-hen Kive-en	Pienehen Piene-en	Lapse-hen Lapse-en	Hirte-hen Hirte-en	Jänekse-hen Jänekse-en
Di.	Kive-nä	Piene-nä Pien-nä	Lapse-na	Hirte-nä	Jänekse-nä Jänes-nä

Monikösfä:

Nim.	Kive-t	Piene-t	Lapse-t	Hirre-t	Jänekse-t
Dm.	Kiv-ien Kiv-ein	Pien-ien Pien-ten	Laps-ien Las-ten	Hirs-ien Hirt-ten	Jänekf-ien Jänes-ten
Dj.	Kiv-ä	Pien-ä	Laps-ia	Hirs-ä	Jänekf-ä
Men.	Kiv-ihin Kiv-iin	Pien-ihin Pien-iin	Laps-ihin Laps-iin	Hirs-ihin Hirs-iin	Jänekf-ihin Jänekf-iin

Ja vielä Yrkikösfä esim.

Nim.	Kolmas	Hewonen	Dmaisuus	Wastaus
Dm.	Kolmanne-n	Hewose-n	Dmaisuu-de-n	Wastaukse-n
Dj.	Kolmat-ta	Hewos-ta	Dmaisuu-t-ta	Wastaus-ta
Men.	Kolmante-hen Kolmante-en	Hewose-hen Hewose-en	Dmaisuu-te-hen Dmaisuu-te-en	Wastaukse-hen Wastaukse-en
Di.	Kolmante-na	Hewose-na	Dmaisuu-te-na	Wastaukse-na

Monikösfä:

Nim.	Kolmanne-t	Hewose-t	Dmaisuu-de-t	Wastaukse-t
Dm.	Kolmanf-ien Kolmanf-ien	Hewof-ien Hewos-ten	Dmaisuu-f-ien Dmaisuu-t-ten	Wastaukf-ien Wastaus-ten
Men.	Kolmanf-ihin Kolmanf-iin	Hewof-ihin Hewof-iin	Dmaisuu-f-ihin Dmaisuu-f-iin	Wastaukf-ihin Wastaukf-iin
Di.	Kolmanf-ina	Hewof-ina	Dmaisuu-f-ina	Wastaukf-ina

VI:stä lahkoista.

(Tähän lahkoon kuuluvat supistuvaiset sanat, joiden sidekerake h kahden ääntiön välistä katoaa pois.)

Nim.	Seiwäs	Seipähä-t Seipää-t	Rae	Rakehe-t Rakee-t
Dm.	Seipähä-n Seipää-n	{ Seipäh-ien Seipä-itten Seipä-iden Seiwäs-ten	Rakehe-n Rakee-n	{ Rakeh-ten Rake-itten Rake-iden Raes-ten

Df.	Seiwäs-tä	Seipäh-ikä Seipä-itä	Kaet-ta	Kakeh-ia Kake-ita
Men.	Seipähä-sen Seipää-sen	Seipäh-isiin Seipä-isiin	Kakehe-sen Kakee-sen	Kakeh-isiin Kake-isiin
Di.	{ Seipähä-nä Seipää-nä Seiwäs-nä	Seipäh-inä Seipä-inä	{ Kakehe-na Kakee-na Kaen-na (Puhenna) (Kewännä)	Kakeh-ina Kake-ina

(Sijoiteltakoon vielä esim. kirves ja ruis.)

Muist. Huomattava on ne monet muutokset wartalossa, jotka usein yksikön nimennösissä, osannossa ja olemuksessa sekä monikon päätteesssä oleva:in edessä tapahtuvat.

Viiteasemon kanssa sijoitellaan esim.

	J.	M.	J.	M.
Nim.	Kirja-ni	Kirja-ni	Warpaha-ni Warpaa-ni	Warpaha-ni Warpaa-ni
Om.	Kirja-ni	Kirjai-ni	Warpaha-ni Warpaa-ni	{ Warpahie-ni Warpaitte-ni Warpaide-ni Warpaste-ni

2. Laatusanat.

Laatusana nimijanaan liitettyinä määrää **minimoinen** esine on. Esim. **Behmeä** (puu), **musta** (pöytä), **kaunis** (hewonen), **iloinen** (poika), **wanha** (afka), **firkas** (päiwä).

Kahta eli useampaa esinettä sopii omaisuudelleen toisiinsa **werrata**. Toisessa esineessä on sama ominaisuus suuremmissä määräsissä, kuin toisessa. Esim. puu on **kovaa**, rauta on **kovempaa**, timantti on kaikista **kovinta**. — Vertatiloja on siis kolme:

	Alkutila:	Voittotila:	Yliwertainen:
Esim.:	Wahwa	Wahwempi	Wahwin
	Huono	Huonompi	Huonoin
	Thana	Thanampi	Thanin
	Suuri	Suurempi	Suurin
		Ysömpi	Ysöin
	Yso	Ysonmpi	Ysonin
	Hyvä	Yparempi	Yparas
	Pitkä	Ypidempi	Ypöin

Laatusanat sijoittuvat kaikissa tiloissaan samoin kuin nimisanatkin.

3. Lasufusanat.

Lasufusanat määräävät esineiden lu'un eli paljouden. Esim. kolme, neljä, kahdeksan, kolmekolmatta, wiisineljättä, sata, tuhannen y. m.

Määrätyt lasufusanat sanovat tarkalleen esineiden lu'un. — Katso edellisiä esimerkkiä.

Epämääräiset sanovat esineiden lu'un vain wähä sinnepäin. Esim. joku, muutama, wähä, eräs, paljo, joitakuita.

Lasufusanoihin kuuluvat wielä: 1) **Kerrotus-sanat**, esim. kaksinkertainen, wiisinkertainen, satakertainen; 2) **Jaotus-sanat**, esim. kaksittain, seitsemittäin, kymmenittäin, sadottain; 3) **Osa-sanat**, esim. puoli, kolmannes, kolme yhdeksästä kymmenestä ($\frac{3}{11}$), neljä kahdeksäkymmentä wiidenneestä ($\frac{4}{85}$).

4. Afemofusanat.

Kun ei esineen nimeä tahdota eikä jowikaan yksitoikkoisuuden tähden alituisen mainita, käytetään afemofanoja. Esim. Antti, joka luki ahkeraan, oli iloinen, että hän taifi paremmin, kuin muut. — Afemofanoja on:

1. **Erinäisiä**, jotka seisowat wapaina itsenäisiä fanoina: 1) **Tekii-afemot**: minä, sinä, hän; me, te, he. Esim. Minä luen, sinä weijsaat, hän kirjottaa; 2) **Ototus-afemot**: tämä, tuo, se; nämä, nuo, ne. Esim. Tämä pännä on hywä. Tuo koira on weskauhuinen; 3) **Kysyväiset-afemot**: kuka? mikä? kumpi? ken? Esim. Kuka on tuo mies, joka kaatui? Kenen tämä kirja on? 4) **Takafotit-afemot**: joka, jompi, ku, mi. Esim. Kuka on tuo poika, joka noin osaa? 5) **Itsekohtainen afemot itse**. Esim. Luen itseni wäsyksiin. Suree itse(nsä) kuoliaaksi; 6) **Epämääräiset-afemot**; jompikumpi, kuki. Esim. Jompikumpi sen teistä on tehnyt. Kuki taifi olla osallijena.

2. **Liiteafemot** owat yksikössä: **-ni, -si, -nsä**, monikossa: **-mme, -nne, -nsä**. Ne merkitsewät sen esineen omistamista, jonka nimen perään ne liitetään. Näiden käytäntöä edellä jo näytettiin.

5. Tekofusanat.

Tekofana sanoo mitä joku tekee eli toimittaa. Esim. Kätkää, lukee, weistää, niittää, leikkaa, mieltii, lepää, luulee, y. m. — Tekofanoja on:

1. **Kohteellisia**, jotka vaativat esineen, mihin sanottu tekeminen vaikuttaa. Esim. Syö (leipää), hakkaa (puuta), luo, kyntää, pyörittää, takoo, kynsi, pesee, ajaa, opettaa y. m.

2. **Kohteettomia**, joilla sanottu tekeminen ei vaikuta muihin esineeseen. Esim. Yskii, laulaa, kiittää, sammuu, seisoo, pyörii, luulee, lepää, kohisee, lirisee, y. m.

3. **Tsekohtaisia**, joilla sanottu tekeminen vaikuttaa tefiään tafaihin. Esim. muuttaun, pistäyn, heittäyn, wirkistäin, puhdistain, lyöttäyn, syöttäin, juottain, murheuttain y. m.

Tekeminen ei voi tapahtua ilman **tefiätä**. Tefiöitä ovat kaikki tefiäajemojen nimennöt. — Jos tefiä jotain tekee tahi toimittaa, tapahtuu se **uloskohtaisessa muodossa**, waan jos tefiä itse kärsii tekemisen vaikutuksen, tapahtuu se **wastakohtaisessa muodossa**. Esim. Minä hakkaan, luen, moitin; minua hakataan, luetaan, mojitetaan.

Tefosanain aikamuotoja on wiisi: 1) lähiaika, jolloin työ parhaallaan tapahtuu, esim. minä luen; 2) entinen lähiaika, jolloin työ juuri saatiin tehdyksi, esim. minä luin; 3) ohiaika, jolloin työ on jo tehty, esim. minä olen lutenut; 4) entinen ohiaika, jolloin työ entisinä aikoina, ennen jotain tapausta, jo oli tehty, esim. minä olin lutenut; 5) tuloaika, jolloin työ wasta tullaan tekemään, esim. tulen lukemaan. — Sitäpäitisi käy sanoo tekemisen tapahtuwan: juoraan (luen), myönnyttäin (lutenen), ehdotellen (lufisin), toivotellen (lufeos), käskien (lue), taikka woi tekemisen ainoastaan nimittää (lufea) eli laatusanana käyttää (lufewa).

Tefosanain tawutus.

Tefosanain tawutus eli käytelmä sijältää sanain kaikki tefiäin, lufuin, aikain ja tapain muodot, millä nämä eri waiheet merkitään. Esim.

Uloskohtaisessa muodossa:

	En lahto.			
	1. Suoratapa.			
	Lähiaika.	Entinen lähiaika.	Ohiaika.	Entinen ohiaika.
Ystikkö:	1. Saa-n	Sa-in	Olen Saa-nut	Olin Saa-nut
	2. Saa-t	Sa-it	Olet Saa-nut	Olit Saa-nut
	3. Saa	Sa-i	Oin Saa-nut	Oi Saa-nut
Monikko:	1. Saa-mme	Sa-imme	Olemme Saa-neet	Olimme Saa-neet
	2. Saa-tte	Sa-itte	Olette Saa-neet	Olitte Saa-neet
	3. Saa-wat	Sa-iwat	Oivat Saa-neet	Oliwat Saa-neet

Tulsoaita.	2. Myöntö- tapa.	3. Ehtotapa.	4. Toivotapa.
Y. tulen Saa-maan	Saa-uen	Sa-ijin	(Saa-on)
tulet Saa-maan	Saa-net	Sa-ifit	Saa-os
tulee Saa-maan	Saa-nee	Sa-ifi	Saa-foon
M. tulemme Saa-maan	Saa-nemme	Sa-ifimme	Saa-foomme
tulette Saa-maan	Saa-nette	Sa-ifitte	Saa-footte
tulevat Saa-maan	Saa-newat	Sa-ifiwat	Saa-foot

5. Käskytapa.		6. Nimitapa.	
Y. (Saa-kan)	Ensimmäinen.	Toinen.	Kolmas.
Saa	Dj. Saa-da	Uj. Saa-desja	Dm. Saa-man
Saa-kaan	Muut. Saa-dakfi	Uw. Saa-den	Uj. Saa-masja
M. Saa-kaamme	Keljäjä.	Viides.	Lähd. Saa-masta
Saa-kaatte	Nim. Saa-minen	Siw. Saa-maifilla	Men. Saa-maan
Saa-kaat	Dj. Saa-mista	Dt. Saa-maifilta	Siw. Saa-malla
			Dt. Saa-malta
			Waj. Saa-matta

7. Laatutapa.

Ensimmäinen.	Toinen.
Nim. Saa-wa	Nim. Saa-nut j. n. e.
j. n. e.	

Wastakohtaisessa muodossa:

1. Suoratapa:	2. Myöntötapa:	Saa-tancen
Lähiaika Saa-daan	3. Ehtotapa:	Saa-taiisiin
Ent. lähiaika Saa-tiin	4. Toivotapa:	Saa-takoon
Ohiaika on Saa-tu	5. Käskytapa:	Saa-takaan
Ent. ohiaika oli Saa-tu	6. Nimitapa:	
Tulsoaita tullaan Saa-maan	Toinen.	Uj. Saa-taesja
	Kolmas.	Dm. Saa-taman

7. Laatutapa:

Ensimmäinen.	Toinen.
Nim. Saa-tawa	Saa-tu
Dm. Saa-tawan	Saa-dun
	j. n. e.

Käyteltäköön vielä esim.

Uloskohtaisessa muodossa.

II:n lahto.

III:s lahto.

IV:s lahto.

1 Suoratapa.

Sano-n j. n. e.	Ota-n j. n. e.	Kewi-n j. n. e.
Sano-in j. n. e.	Ot-in j. n. e.	Kew-in j. n. e.
Olen Sano-nut j. n. e.	Olen Otta-nut j. n. e.	Olen Kewi-nyt j. n. e.
Olin Sano-nut j. n. e.	Olin Otta-nut j. n. e.	Olin Kewi-nyt j. n. e.
Tulen Sano-maan j. n. e.	Tulen Otta-maan j. n. e.	Tulen Kewi-mään j. n. e.

2. Myöntötapa: Sano-nen Otta-nen Kapi-nen
 3. Ehtotapa: Sano-isiin Otta-isiin Kapi-isiin
 4. Toivotapa: Sano-os Otta-os Kapi-os
 5. Käskyttäpa: Sano Ota Kewi

6. Nimitawat.

Ensimmäinen	Toinen	Kolmas	Neljäs	Viides
II. Sano-a	Sano-essa	Sano-man	Sano-minen	Sano-maisilla
III. Otta-a	Otta-esta	Otta-man	Otta-minen	Otta-maisilla
IV. Kapi-ä	Kapi-estä	Kapi-män	Kapi-minen	Kapi-mäisillä

7. Laatatutawat.

Ensimmäinen.	Toinen.
II. Sano-wa	Sano-nut
III. Otta-wa	Otta-nut
IV. Kapi-wä	Kapi-nyt

Wastakohtaisessa muodossa.

1. Suoratapa:	Sano-taan	Ote-taan	Kewi-tään
	Sano-ttiin	Ote-ttiin	Kewi-ttiin
	On Sano-ttu	On Ote-ttu	On Kewi-tty
	Oli Sano-ttu	Oli Ote-ttu	Oli Kewi-tty
	tullaan Sano-maan	tullaan Ote-maan	tullaan Kewi-mään
2. Myöntötapa:	Sano-ttaneen	Ote-ttaneen	Kewi-ttänen
3. Ehtotapa:	Sano-ttaisiin	Ote-ttaisiin	Kewi-ttäisiin
4. Toivotapa:	Sano-ttakoon	Ote-ttakoon	Kewi-ttäköön
5. Käskyttäpa:	Sano-ttakaan	Ote-ttakaan	Kewi-ttäkään
6. Nimitäpa	Toinen: Af. Sano-ttaessa	Ote-ttaessa	Kewi-ttäessä
	Kolmas: Om. Sano-ttaman	Ote-ttaman	Kewi-ttämän
Laatatutäpa	Ensimmäinen: Nim. Sano-ttawa	Ote-ttawa	Kewi-ttäwä
	Toinen: Nim. Sano-ttu	Ote-ttu	Kewi-tty

j. n. e.

V:stä lahkosta:

VI:stä lahkosta:

Uloškohtaisessa muodossa.

1. Suoratapa:	Lue-n	Lule-n	Waike-n
	Lu-in	Lul-in	Waike-in
	Olen Lue-nut	Olen Lul-lut	Olen Waike-nut
	Olin Lue-nut	Olin Lul-lut	Olin Waike-nut
	Lulen Lue-maan	Lulen Lule-maan	Lulen Waike-maan
2. Myöntötäpa:	Lue-nen	Lul-len	Waike-nen
3. Ehtotäpa:	Luf-isiin	Lul-isiin	Waike-in
4. Toivotäpa:	Lufe-os	Lul-los	Waiet-los
5. Käskyttäpa:	Lue	Lule	Waike

6. Nimitawat:

Ensimmäinen.	Toinen.	Kolmas.	Keljä.	Viides.
V. Lufe-a	Lufe-issa	Lufe-man	Lufe-minen	Lufe-maifillaan
VI. Tul-la	Tul-lesja	Tule-man	Tule-minen	Tule-maifillaan
Waiet-a	Waiet-essa	Waiene-man	Waiene-minen	Waiene-maifillaan

7. Laatatawat:

Ensimmäinen.	Toinen.
Lufe-wa	Lufe-nut
Tule-wa	Tul-lut
Waiene-wa	Waien-nut

Wastakohtaisessa muodossa:

1. Suoratapa:

Lue-taan	Tul-laan	Waiet-aan
Lue-ttiin	Tul-tiin	Waiet-tiin
On Lue-ttu	On Tul-tu	On Waiet-tu
Oli Lue-ttu	Oli Tul-tu	Oli Waiet-tu
Tullaan Lufe-maan	Tullaan Tule-maan	Tullaan Waiene-maan

2. Myöntötapa: Lue-ttaneen Tul-taneen Waiet-taneen

3. Ehtotapa: Lue-ttaisiin Tul-taisiin Waiet-taisiin

4. Toivotapa: Lue-ttatoon Tul-tatoon Waiet-tatoon

5. Käskytapa: Lue-ttakaan Tul-takaan Waiet-takaan

6. Nimitapa. Toinen: N. Lue-ttaessa Tul-taessa Waiet-taessa

Kolmas: Om. Lue-ttaman Tul-taman Waiet-taman

7. Laatatapa. Ensimmäinen: Nim. Lue-ttawa Tul-tawa Waiet-tawa

Toinen: Nim. Lue-ttu Tul-tu Waiet-tu.

VI:n lahkon sanain päämuodot ovat:

Uloskohtaisessa muodossa.

Lupaa-n	Lupaj-in	Luvan-nen	Luvat-fo
Lupaa	Luvat-foon	Luvat-a	Luvat-essa
Lupaa-man	Lupaa-minen	Lupaa-maifillaan	Lupaa-wa Luvan-nut

Wastakohtaisessa muodossa.

Luvat-aan	Luvat-tiin	Luvat-taneen	Luvat-taisiin
Luvat-tatoon	Luvat-takaan	Luvat-taessa	
Luvat-taman	Luvat-tawa	Luvat-tu	

Aputehdiköt.

Kaikkia vaiheitaan eivät teko sanat päätteillään kykene lausumaan, jentähden käytetään täksi tarpeeksi aputehdiköitä; niitä ovat:

Mian aputehdiköt **olen** ja **tulen**. Näiden käytäntö on teko sanain taiwuttelemisessa tultu oppimaan.

Tawan aputehdikö **lienen**. Esim. Lienen puhunut liioja. Kuinka tuon asian laita lienee? —

Wielä löytyy monta muuta tekiätköminä käytettyä, mahdollisuutta ja wälttämättömyyttä merkitsevää, aputehdiköä. Esim. Sinun pitää oppiman. Kun täytyy lähtemän. Hänen sopii se estää. Kelpaa sun elää!

B. Saipumattomat sanaluokat.

9. Määräsanat.

Määräsanat määräävät tekemisen eli omaisuuden paikalleen, aialleen tahi laadulleen. Ne kuuluvat teko- ja laatusanaan sekä määräsanaanki ja ovat teko sanan yhdistyksessä.

Paikan-määrääjiä ovat esim. **tänne, pois, takaisin, sinne; alahalla, ylhäällä**. Esim. Kun käännyin takaisin, meni hän sinne, mutta minä tulin tänne.

Mian-määrääjiä ovat esim. **nyt, silloin, koska? heti, aina, vielä, äsken**. Esim. Koska sinä lähdet? Heti, kun komento käy.

Laadun-määrääjiä ovat esim. **Taitavasti, katterasti, nopeasti, rumasti, kauniisti, iloisesti**. Esim. Lue ahkerasti, jotta hyvästi ojaat!

7. Sijas sanat.

Sijas sanat nimisanain yhdistyksessä määräävät kahden esineen tahi jonkun tekemisen ja esineen keskinäisen vaiheen. Niitä ovat esim. **alla, kanssa tähden, wasta, yli**. Esim. Hyppi pöydän yli. Tee se minun tähteni! Weišaan ijäni kanssa. Käy wieraita vastaan! Kirja on pöydän alla.

8. Sidesanat.

Sidesanoja käytetään lauseiden ja niissä yhdenlaisien jäsenien yhdistämiseksi. Niihin kuuluu

Rinnastawat, jotka yhdistävät yhdenarwoisia lauseita ja yhtäläisiä lauseen jäseniä. Ne jakautuwat:

1. **Yhdyttäviin:** ja, sekä, että. Esim. Ukko luki ja akka weisäsi. Sekä seppä että suutari.

2. **Wastustaviin:** mutta, waan, -pa, -pä. Esim. Lau-laisin, mutta en osaa. Ymmärrämpä asian.

3. **Crittäviin** eli **poistuttaviin:** taikka, tahi, eli, joko, tai. Esim. Lue taikka weisäa. Weistä firmeellä eli piilulla.

4. **Johduttaviin:** siis, sentähden, siksi. Esim. kamofju-matta siis kulkemaamme. Sentähden minäkin kysyn.

5. **Selittäviin:** toki, muika, näet, nimittäin. Esim. Hän toki sitä jo puhui; luuli näet etten sitä tietänyt.

Alistawat, jotka yhdistävät siwulauseen päälauseeseen, ja-fautuwat:

1. **Aian sidosanoihin:** kun, koska, ennenkun. Esim. Älä mene, ennenkun minäkin kerkeän. Olimme iloiset, koska työmme valmistui.

2. **Laadun sidosanoihin:** a) **werrattaviin:** kuin, niinkuin. Esim. Sinun woisi on maukkaampaa, kuin minun. Ei hän teh-nyt sitä, niinkuin käsikin; b) **seuruttaviin:** niin — että, että — jotta. Esim. Lue niin tarkasti, että osaat.

3. **Syyn sidosanoihin:** a) **syynmääräjiin:** kun, koska. Esim. En jaksanut nostaa, kun se painoi niin paljo; b) **tar-fottaviin:** jotta, että. Esim. wiritä walkea, jotta näen; c) **ehdottelewiin:** jos, jahka, kun. Esim. Jos lukisit, niin oppisit; d) **myödyttäviin:** ehkä, eh'ei, waikk'ei. Esim. Hän nauroi, waikka kielsin.

Kysywäiset woivat olla joko rinnastawia tahi alistawia. Esim. **Tosko** huomaat Liisa? **Etkö** ymmärrä? — Kysyin josko pitää maksaa, **wai** saako olla maksamatta?

9. **Kiihto sanat.** Esim. hei! woi! oh!

Sanain johtumisesta.

Sanat owat kolmenlaisia:

1. **Juurisanat** owat ääntiöllä päättyviä yksi tahi kaksi-tawuisia sanoja. Esim. Apu, elo, oppi, usko, yskä, äly, itse, ikä, pää, puu, kewa, koura, kivi, lumi y. m.; näistä syntyvät

2. **Zohdetut sanat**, johtopäätteiden liittämällä. Esim. Apulainen, eloton, oppilainen, uskowainen, yskäinen, älykäs, itjekäs, itävä, päähiffö, puumainen, kewätti, fourallinen, kiwiffo, luminen y. m.

3. **Yhdistetyt sanat** syntyvät kahden juurisanan yhteen liittämällä, niin että ne kuuluvat kun yhdeltä sanalta, ja tekevätkin yhden ymmärteen. Esim. Puupää, parikunta, pikifilmä, porosuu, puutarha, päiväpalffa, wesimies, työmies, jalopeura, herraswäki, herrasispinä, mafupala, tafareki, leppälintu, y. m

Toinen Osa.

Lauseiden laaduista.

Lauseen ensimmäinen sana alkaa isolla kirjaimella.

A. Paljas lause.

(Paljaassa lauseessa ei ole muuta kuin alus ja maine.)

Alus on nimisana, maine tekosana.

Yksikössä: Mies kyntää. Lintu lentää. Koira haukkuu. Mylly pyörii. Susi ulwoo. Hurinko paistaa.

Monikössä: Nidit neulovat. Nät weistävät. Hewanet wetävät. Lehmät lypsävät. Pojat laulawat. Pilwet kulfewat.

Alus on nimisana, maine aputehdikkö (on) ja laatusana.

Yksikössä: Lintu on kaunis. Sammakko on ruma. Pöytä on matala. Ilma on lämmin. Poika on iloinen.

Monikossa: Linnut owat kauniit. Sammakot owat rumia. Pöydät owat matalia. Ilmat owat lämpöiset. Pojat owat iloiiset.

Alus asemosana, maine joko tekosana tahi laatusana aputehdikön kanssa.

J. Minä luen. Hän istuu. Tuo on wiefäs. Sinä olet iloinen. Hän on juffela.

M. Me luemme. Te weijaatte. He owat waiti. Nuo owat hywillään. Ne owat ahkerat.

B. Kaswannut lause.

Uus maine ja kohde.

(Kohde on se sana, johon tekojanalla sanottu tekeminen vaikuttaa.)

J. Samuli karstaa willoja. Liisa halkoo puita. Sewonen syö kauroja. Murinko lämmittää maata. Sika tonkii maata. Warpunen noffii ohria.

M. Hiiret söiwät leivät. Härät pemistiwät wiholaispejän. Pojat polkewat lattiaa. Metiäiset ampuivat nenään. Puut kantawat marjoja.

Uusjella on lisääntö.

Rikas aurinko paistaa. Tuo mies maksaa. Wihainen koira haukkuu. Kissan pää on pyöreä. Hirnuiset myrskyt pelottawat. Wäkewät miehet jaksawat. Hyvät ihmiset auttawat.

Maineella on aian, paikan, laadun tahi syy:n määrääjä.

Murinko paisteli eilen. Nyt on pilwinen ilma. Silloin jäteli, koska fuljimme. Laffi riippuu naulasja. Märät waatteet kuiwuwat saunassa. Heikki tulee tänne. Minä menen pois. Kello on hywin kaunis. Miehet söiwät aimostaan. Huomaatko, kuinka kaunis tuo lintu on? Tytöt osasiwat hywin. Lampaat juoksiwat pelosta. Kerjäläiset eiwät woi nälältään ruokaansa jähdyttää.

Uusjella ja kohteella lisääntö, maineella määrääjä.

Tuo mies jyrssi hiljakseen kowaa juustoa. Rikas mies rakentaa päiwässä pulskean kartanon. Hyvät ihmiset armahatawat pian köyhää tarwitsewaista. Lihawa lohki ui nopeaa tuohuwassa koskessa.

Kokonainen lausekin woi olla lisääntönä.

Mies, joka söi hywin, jaksoi. Kalat, joita nuotalla wedetään, owat pieniä. Eläimet, joita syödään, owat puhtaita.

Sitä asetta, jolla työ tehdään, sanotaan wälitappaleen määrääjäksi.

Mies loi ojan lapiolla. Glätti itsensä käsillään. Kaloja ongitaan koukuilla. Raunistetaan funniantruunulla. Maalataan öljymaalilla.

C. Supistunut lause.

Yhdellä maineella on useampia aluksia, yhdellä aluksella useita maineita ja useampia kohteita yhdellä tekojanalla.

Rissat, karhut, sudet ja ketut ovat peto-eläimiä. Warpu-
set, pääskyset, kanat ja kurjet lentävät. Maanmies kyntää,
äestää, niittää ja leikkaa. Sotamiesten täytyy usein kantaa
taakkoja, kärsiä ankaraa pakkasta, nälkää ja janoa. Kauppias
myö juustoa, lihaa, leipää ja makkaraa. Niskari tekee pöytiä,
tuolia, kaappia ja sänkyjä.

Wälimerkit.

Piste (.), kysymysmerkki (?) ja huudahdusmerkki (!) kirjotetaan lauseiden loppuun. Esim. Niin se on tässä maailmassa.
Tokoos nyt ymmärrät Liisa? Hei poiat!

Pilkku (,) kirjotetaan lauseiden osain välille.

Tawausmerkki (=) erottaa tavut toisistaan.

Puolipiste (;) erottaa kaksi lauseempaa päälausetta toisistaan, warjinki jos sidosana on pois jäänyt.

Kaksoispiste (:) asetetaan lainattawain, lueteltawain ja selittäwain sanain edelle. Esim. Hän sanoi: „Tules tänne poikani, siwelläkseni.“

Lainausmerkit („—“) kirjotetaan kahden puolen lainattuain sanain — katso edellistä esimerkkiä!

~~317 1/2. II. 19.~~^{b2}

G. V. C.

Sinta 25 pemiä.